

РАЗВОЈНА КОМПОНЕНТА НА БУЏЕТОТ НА РСМ- МОЖНОСТИ ЗА ЕКОНОМСКИ РАСТ И РАЗВОЈ

д-р Анита Стамнова

**Кабинетски службеник на дополнителниот заменик на министерот, Министерство
за финансии, anita.stamnova@mail.com**

Апстракт

Буџетот на РСМ треба да обезбеди услови за забрзан и одржлив економски развој, фискална консолидација и зацврстување на фискалната одржливост, како и забрзување на европските интеграции на РСМ кон ЕУ. Во последните години забележливо е дека буџетските трошоци растат со побрзо темпо во однос на буџетските приходи со што се зголемува буџетскиот дефицит, а сето ова води кон зголемување на државниот и јавниот долг.

Потребна е фискална консолидација на буџетот преку зголемена контрола на наплатата на приходите и трошењата на државните пари. Потребно е да се намали неформалната економија и да се спречи корупцијата.

Макроекономската стабилност може да се постигне само преку оптимизирање на буџетската структура, преку зголемено учество на капиталните расходи во вкупните буџетски расходи. Потребно е да зголемат капиталните инвестиции во инфраструктурни проекти во патната и железничката инфраструктура, енергетската и комуналната инфраструктура, во здравствениот, образовниот и социјалниот систем. Аграрниот сектор како примарен сектор на македонската економија заслужува повеќе инвестиции кои ќе го поддржуваат секторот во сите етапи од производството на нива па се до пласманот на сурови и преработени производи на трпезата на македонските граѓани, но и пласман на македонското земјоделско производство на европските и светските пазари. Во финансирањето на планираните инвестиции треба да се вложат напори за поголемо искористување на средствата од донациите, а пред се од ИПА фондовите на ЕУ кои недоволно се користат, исто како што нецелосно се искористуваат и земените заеми и кредити од надворешните извори на финансирање за кои државата плаќа камати како за искористениот така и за неискористениот дел од одобрените средства.

Клучни зборови: економски раст и развој, буџет, капитални расходи, буџетски дефицит, државен и јавен долг

ВОВЕД

Економскиот развој треба да обезбеди подобрување на благосостојбата и животниот стандард во една држава, оптимално искористување на природните, економските и човечките потенцијали. Одржливиот развој е дефиниран во познатиот Brundtland Report на Комисијата на Обединетите Нации за Животна Средина и Развој од 1987 година како „развој кој ги задоволува потребите на сегашната генерација, без загрозување на способноста на идните генерации за задоволување на нивните потреби“.¹

¹ *Агенда за развој 2030 на Организацијата на Обединетите Нации (ООН), која е прифатена и од страна на РСМ.*

Економскиот развој често се поврзува со економските активности и со инвестициите. Иако економскиот раст најчесто се поврзува со финансискиот раст, тој има клучна улога и во просперитетот и благосостојбата на населението.

Економскиот раст е директно поврзан со стапките на невработеност. Така на пример при високи стапки на невработеност се намалува потрошувачката, што доведува до помали профитни маржи кои пак од своја страна ќе доведат до стагнирање на нови вработувања или до отпуштања, што повторно ќе предизвика понатамошно намалување на потрошувачката моќ на населението. Овој циклус на негативни настани продолжува со што ќе се интензивираат економските затегања и ќе предизвикаат пречка во опоравувањето на економијата. Разбирањето и прекинувањето на овие циклуси е клучен аспект на економскиот развој, нагласувајќи ја важноста на стратешките интервенции за решавање на системските проблеми и промовирање на позитивен економски моментум. Спротивно на погоренаведеното во услови кога во државата има високи плати, кога населението има повеќе средства за трошење на стоки и услуги, тогаш следува зголемување на потрошувачката. Бизнисот реагира на оваа зголемена побарувачка со проширување на деловните активности, вработување на нови лица и зголемено инвестирање. Како што расте вработеноста така се зголемува потрошувачка а со тоа и економскиот раст.

Потребно е да се нагласи дека постои разлика помеѓу економскиот раст и економскиот развој. Економскиот раст е важен дел од економскиот развој. Економскиот раст е позитивна промена во реалното производство на земјата во одреден временски период и е директно мерење на реалното економско производство - како што е бруто домашниот производ (БДП). Економскиот развој е многу поширок поим и вклучува елементи кои вообичаено не се поврзуваат со економијата. Економскиот развој зависи од многу фактори и не е секогаш јасно кој фактор ќе обезбеди најголема корист. Така на пример, образованието, дигитализацијата, инвестициите во заштитата на животната средина и развојот на руралните предели се некои од факторите кои директно влијаат на економскиот развој.

Во овој труд се разгледани јавните финансии и Бруто домашниот производ на РСМ. Управувањето со јавните финансии е регулирано со Законот за буџетите и Фискалната стратегија². Со Законот за буџетите се уредува постапката за изработување, донесување и извршување на Буџетот на Република Северна Македонија и буџетите на единиците на локалната самоуправа и на Градот Скопје. Законот ги регулира и фискалните правила, воспоставувањето и надлежностите на Фискалниот совет, среднорочното буџетско планирање, управувањето со средствата на државата, фискалната одговорност и основите на интегриран информациски систем за управување со јавните финансии. Со Буџетот на државата се планираат годишните приходи и други приливи и се одобруваат годишните расходи и други одливи на државата. Буџетот на државата ги опфаќа и буџетите на фондовите.

Фискалната стратегија ги содржи среднорочните насоки и цели на фискалната политика, основните макроекономски проекции, износите за главните категории на проценети приходи и расходи, како и проекциите за буџетскиот дефицит и долгот. Со фискалната стратегија се прават макроекономските проекции и насоките на фискалната политика за тековната и за следните пет години. Во фискалната стратегија се прикажува реализација за претходната година и за изминатите месеци од тековната година, како и проекција за тековната година и за наредните пет години на следните параметри на Буџетот на државата и буџетите на општините: приходи, расходи, буџетско салдо и финансирање, вкупни расходни лимити, состојба на депозити на почетокот на фискалната година,

² Фискална стратегија на РСМ 2024-2028

гаранции и долг на општа власт. Во стратегијата се прави споредба на остварениот и проектираниот реален БДП, инфлацијата, буџетско салдо и долгот на општата власт со други релевантни домашни и меѓународни институции. Понатаму се резимираат активностите на управување со долгот на општата власт, вклучувајќи и планирана структура на финансирање на дефицитот, отплатите и состојбата на депозити.

Со Буџетот на државата се планираат годишните приходи и други приливи и се одобруваат годишните расходи и други одливи на државата. Разликата помеѓу приходите односно приливот на средствата во Буџетот и расходите односно буџетските трошоци резултира во буџетски суфицит или дефицит. Буџетскиот суфицит е позитивно буџетско салдо, односно позитивна разлика помеѓу сите приходи и расходи на буџето, додека буџетскиот дефицит е негативно буџетско салдо, односно негативна разлика помеѓу сите приходи и расходи на буџетот. Во услови на буџетски дефицит потребно е да се обезбедат средства за навремено плаќање на обврските на државните институции преку заеми односно задолжување на домашниот пазар или во странство.

Со Законот за јавен долг се уредува управувањето со јавниот долг, постапката и начините на задолжување, постапката на издавање, сервисирање и престанок на државни гаранции, како и информирањето за јавниот долг. За реализација на Буџетот на државата во тековната фискална година, Министерството за финансии во име на државата може да се задолжи во земјата и во странство. Државниот долг е збир на финансиски обврски создадени со задолжување на Република Македонија, јавните установи основани од Република Македонија и општините. Јавниот долг е збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, за кои државата има издадено државна гаранција³.

Бруто домашен производ на РСМ

БДП претставува макроекономски индикатор којшто ја отсликува економската активност на земјата во одреден временски период. БДП е најкористена алатка за мерење на целокупната економска активност на една земја. БДП ја претставува вредноста на финалните добра и услуги произведени во рамки на една економија во текот на една година. При калкулирање на БДП се зема вредноста само на финалните добра и услуги, односно се исклучуваат таканаречените интермедијарни добра. Со еден збор, интермедијарните добра својата вредност ја пренесуваат на финалното добро или услуга.

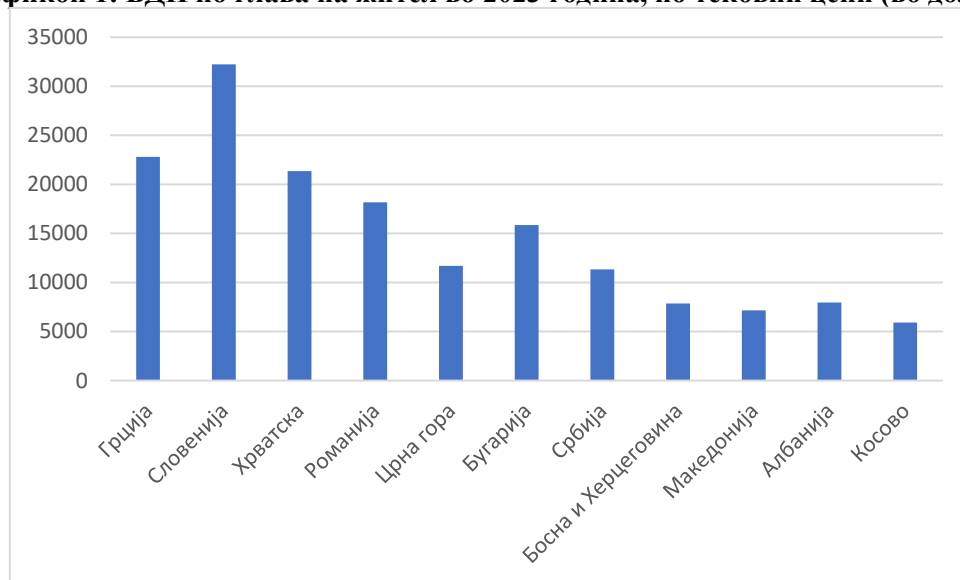
Бруто-домашниот производ по пазарни цени според производниот метод е финален производ на производната активност на резидентните производни единици и е збир на бруто-додадената вредност од одделните институционални сектори или одделните дејности, по основни цени, плус данокот на додадена вредност и царините, минус субвенциите на производи. Бруто-домашниот производ според расходниот метод ја прикажува финалната употреба, т.е. потрошувачката на финални производи и услуги произведени во домашната економија за финална потрошувачка, бруто-инвестициите и нето-извозот на стоки и на услуги. При пресметките на БДП по постојани цени секоја година се менува базната година, односно секоја претходна година се користи како базна година. Номиналниот БДП се пресметува по тековни цени, при што количината на финалните добра и услуги се множи со цените коишто се актуелни во годината за којашто се прави калкулацијата. Реалниот БДП се изразува по постојани цени, така што добрата и услугите се множат по цени утврдени во базната година. Односот меѓу номиналниот и реалниот бруто домашен производ се нарекува БДП дефлатор (БДП реален = БДП номинален / дефлатор на БДП).⁴

³ www.finance.gov.mk

⁴ Државен завод за статистика на РСМ

БДП по глава жител е показател за економскиот раст и висина на животниот стандард на населението. Со овој показател може да се споредува квалитетот на живот меѓу две или повеќе земји, утврдувајќи го просечниот животен стандард на населението. БДП по глава на жител се пресметува така што вкупната вредност на БДП се дели со бројот на жители на таа земја.⁵

Графикон 1: БДП по глава на жител во 2023 година, по тековни цени (во долари)

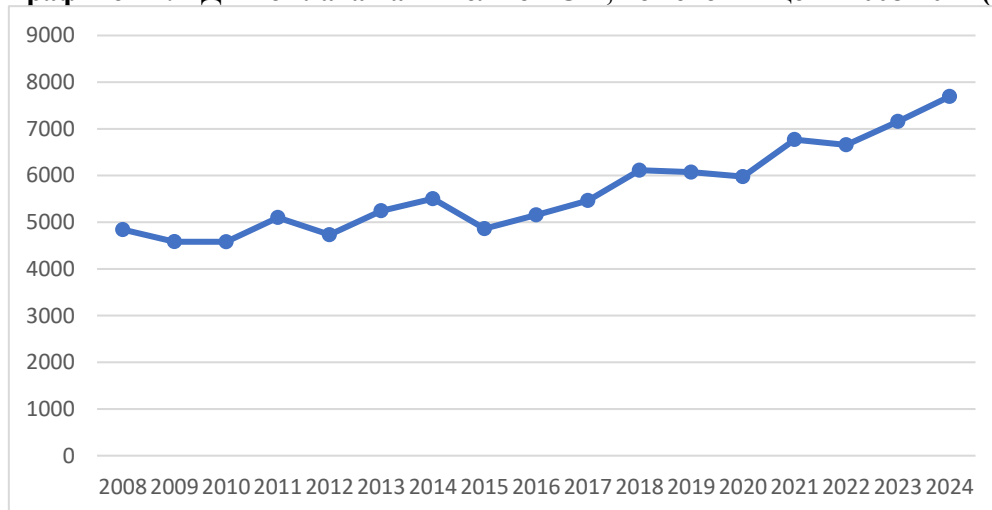

Извор: *World Economic Outlook (април 2024), Меѓународен Монетарен Фонд*

Во графиконот бр. 1 се прикажани податоците за БДП по глава на жител во 2023 година во РСМ и опкружувањето. Како што може да се види од податоците РСМ се наоѓа на претпоследно место по однос на БДП по глава на жител (само Косово има понизок БДП по глава на жител) што значи дека државата има меѓу најниските стапки на економски раст и низок животен стандард на населението. Во графиконот бр. 2 е прикажан БДП по глава на жител во РСМ во периодот 2008-2024 година. Во 2008 година БДП бил 4.842 долари и бележи постојан раст, за во 2023 година да достигне 7.158 долари по глава на жител, а проекциите за 2024 година се дека истиот ќе достигне 7.694 долари по жител. Овој раст на македонскиот БДП по глава на жител е недоволен и заостанува во однос на останатите земји од опкружувањето.

⁵ Меѓународен Монетарен Фонд

Графикон 2: БДП по глава на жител во РСМ, по тековни цени 2008-2024 (во долари)

Извор: World Economic Outlook (април 2024), Меѓународен Монетарен Фонд

Табела 1: Стапки на реален раст на БДП 2008- 2022 година

Година	Стапки на реален раст на БДП (во %)
2008	5,5
2009	-0,4
2010	3,4
2011	2,3
2012	-0,5
2013	2,9
2014	3,6
2015	3,9
2016	2,8
2017	1,1
2018	2,9
2019	3,9
2020	-4,7
2021	4,5
2022 ¹⁾	2,2

¹⁾ Претходни податоци

Извор: Државен завод за статистика

Како што може да се заклучи од Табела 1, реалните стапки на БДП во периодот 2008- 2022 година бележат раст, освен во 2009 (Глобалната финансиска криза), 2012 (Криза на презадолженост и криза на еврото) и 2020 година (предизвикана од корона вирусот КОВИД -19) кога заради кризите бележеше пад, -0,4%; -0,5% и -4,7% респективно. Најголем пад

БДП забележа во 2020 година заради кризата предизвикана од корона вирусот Ковид 19. Сепак заради големиот пад во 2020 година и во текот на наредната година немаше значително опоравување на македонската економија бидејќи реалниот раст од 4,5% во 2021 година во однос на реалниот пад во 2020 година од -4,7% значи дека реалниот БДП сеуште бил под нивото од 2019 година.

Буџетот на РСМ

Буџетот е акт на централната власт и на локалната власт во РСМ со кој се планираат годишните приходи и други приливи и се одобруваат годишните расходи и други одливи на државата или на општината. Буџетот треба да обезбеди услови за економски развој и да придонесе за одржување на макроекономската стабилност преку оптимизирање на буџетската структура и зајакнување на фискалната одржливост.⁶

Со буџетот се планираат инвестициите во инфраструктурни проекти и капиталните расходи. Капиталните инвестиции се двигател на економскиот развој во една држава и од тие причини потребно е да се одвојат доволно средства во буџетот за оваа намена. Во Графиконот бр. 3 е прикажан македонскиот буџет во периодот 2008 до 30.04.2024 година. Буџетските приходи во 2023 година изнесуваа 4.506 милиони евра и се зголемени за 2.288 милиони евра односно за 103% во однос на 2008 година кога изнесуваа 2.218 милиони евра. Буџетските расходи во 2023 година изнесуваа 5.180 милиони евра и се зголемени за 2.900 милиони евра односно 127% повеќе во однос на 2008 година кога изнесуваа 2.280 милиони евра. Податоците укажуваат на фактот дека буџетските расходи се зголемени во поголем процент во однос на буџетските приходи во разгледуваниот период.

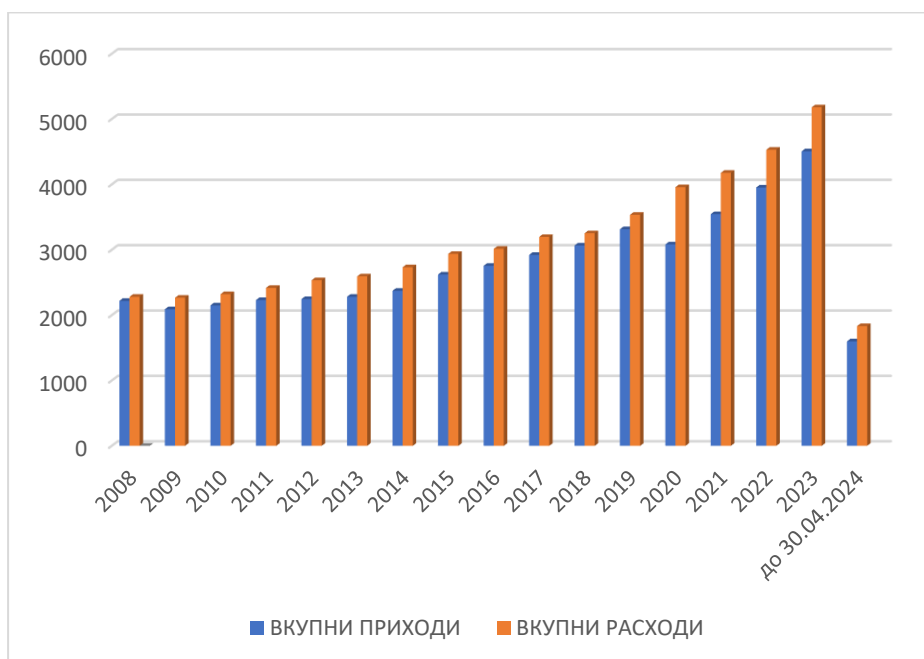
Табела 2: Буџет на РСМ, 2008 – 30.04.2024 година

Буџет на Република Македонија - (Централен Буџет и Буџети на Фондови) - во милиони евра																	
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	до 30.04.2024 година
ВКУПНИ ПРИХОДИ	2218	2089	2149	2230	2246	2280	2373	2621	2754	2922	3065	3314	3082	3545	3953	4506	1599
ВКУПНИ РАСХОДИ	2280	2267	2320	2417	2534	2594	2733	2937	3015	3196	3253	3536	3958	4177	4530	5180	1832
БУЏЕТСКИ ДЕФИЦИТ / СУФИЦИТ	-62	-177	-171	-187	-288	-313	-360	-316	-261	-275	-188	-222	-876	-632	-577	-674	-233

Извор: Министерство за финансии

Графикон 3: Приходи и расходи во Буџетот на РСМ (Централен Буџет и Буџети на Фондови), во милиони евра, 2008 – 30.04.2024 година

⁶ Закон за буџети на РСМ

Извор: Министерство за финансии

Табела 3: Структура на приходите, 2008 – 30.04.2024 година

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	30.04.2024
ВКУПНИ ПРИХОДИ	2218	2089	2149	2230	2246	2280	2373	2621	2754	2922	3065	3314	3082	3545	3953	4506	30
приходи и придонеси	1872	1786	1828	1930	1909	1967	2103	2290	2445	2562	2780	2909	2821	3192	3580	4071	
даночни приходи	299	267	229	209	205	197	173	209	211	218	199	304	182	226	279	275	
капитални приходи	23	19	60	62	72	51	30	37	32	21	36	39	30	31	37	34	
приходи од донации	22	14	24	18	50	56	55	77	59	117	48	63	50	96	56	127	
приходи од наплатени заеми	3	4	9	13	10	9	12	9	6	4	1	0	0	0	0	0	

Извор: Министерство за финансии

Во Структурата на приходите прикажани во Табела бр. 3 најголемо учество имаат приходите од даноци и придонеси околу 90%, додека останатите приходи учествуваат со околу 10 % (најголемо учество имаат неданочните приходи со учество од 6% во вкупните приходи во буџетот).

Табела 4: Структура на расходите, во милиони евра, 2008 – 30.04.2024 година

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	до 30.04.2024 година
ВКУПНИ РАСХОДИ	2280	2267	2320	2417	2534	2594	2733	2937	3015	3196	3253	3536	3958	4177	4530	5180	1832
Тековни грошоци	1954	2048	2071	2129	2229	2323	2446	2634	2739	2873	3056	3246	3696	3797	4064	4472	1701
Капитални грошоци	326	218	249	288	305	270	287	304	276	323	198	290	262	381	466	708	131

Извор: Министерство за финансии

Во Структурата на расходите прикажани во Табела бр.4 и Графикон бр. 4 тековните расходи (за плата, набавка на стоки и услуги, итн.) учествуваат со околу 86%, додека капиталните расходи учествуваат со околу 14 %. Овие податоци покажуваат дека состојбата со буџетските трошења е загрижувачка бидејќи ниското учество на капиталните трошења укажува и на ниските капитални инвестиции кои се двигател на растот и развојот на една економија. Во изминатиот период учеството на тековните трошоци е зголемено од 85,7% во 2008 година на 86,3% во 2023 година, а во текот на првите четири месеци од 2024 година тековните расходи учествувале дури со 92,8% во однос на капиталните расходи кои учествувале со 7,2%. Сето ова укажува на неодржливост на долг рок на трошковната структура на Буџетот на РСМ и поголема посветеност на реализацијата на капиталните инвестиции.

Графикон 4: Буџетски расходи, во милиони евра, 2008 – 30.04.2024 година

Извор: Министерство за финансии

Буџетскиот дефицит е негативна разлика меѓу планираните, односно наплатените приходи и одобрените средства, односно расходи и истиот се финансира со обезбедени средства од заеми или државни хартии од вредност. Буџетскиот дефицит во нашата држава бележи зголемување за 612 милиони евра во 2023 година (кога изнесуваше 674 милиони евра) во однос на 2008 година (кога изнесуваше 62 милиони евра). Ова покажува дека состојбата на буџетот е значително влошена во изминатите 16 години и потребна е фискална консолидација односно подобрена наплата на приходите и рационализација на непродуктивните трошења во буџетот. Буџетскиот дефицит како процент од БДП во 2023 година изнесува 4,67% и истиот е за 1,72% повисок во однос на дефицитот во 2017 година (2,95% од БДП). Заклучно со 30.04.2024 година буџетскиот дефицит изнесува 233 милиони евра. Златното правило во јавните финансии кое гласи дека капиталните расходи треба да се повисоки од буџетскиот дефицит, односно ќе се позајмува само за финансирање на инвестициските проекти многу е веројатно дека нема да се испочитува во 2024 година. Заклучно со 30.04.2024 година капиталните расходи изнесуваат 131 милиони евра додека буџетскиот дефицит изнесува 233 милиони евра.

Графикон 5: Буџетски дефицит на РСМ, 2008 – 2023 година, во милиони евра

Извор: Министерство за финансии

Буџетот на единиците на локална самоуправа

Извори на финансирање на единиците на локалната самоуправа односно општините се: сопствени извори на приходи, дотации на средства од Буџетот на Република Северна Македонија и од буџетите на фондовите и задолжување⁷.

Сопствени извори на приходи се:

- Локални даноци утврдени со закон (данок на имот; данок на наследство и подарок утврден со закон; данок на промет на недвижности и други);
- Локални такси утврдени со закон (комунални такси; административни такси и други);
- Локални надоместоци утврдени со закон (надомест за уредување на градежно земјиште; надоместоци од комунална дејност; надоместоци за просторни и урбанистички планови и други);
- Приходи од сопственост (приходи од закупнина; приходи од камати и приходи од продажба на имот со чија продажба не се нарушуваат јавните функции и надлежности на општините);
- Приходи од донации;
- Приходи од парични казни утврдени со закон;
- Приходи од самопридонес и
- Други приходи утврдени со закон.

Приходите од данокот на личен доход наплатени во тековната година се распоредуваат по општините и тоа: 6% од данок на личен доход на лични примања од плати од физички лица наплатен во општината во која се пријавени со постојано живеалиште и престојувалиште и 100% од данок на личен доход од физички лица кои се занимаваат со занаетчиска дејност, регистрирани согласно со Законот за занаетчиската дејност, на чие подрачје се регистрирани за вршење на дејноста

⁷ Закон за финансирање на единиците на локалната самоуправа

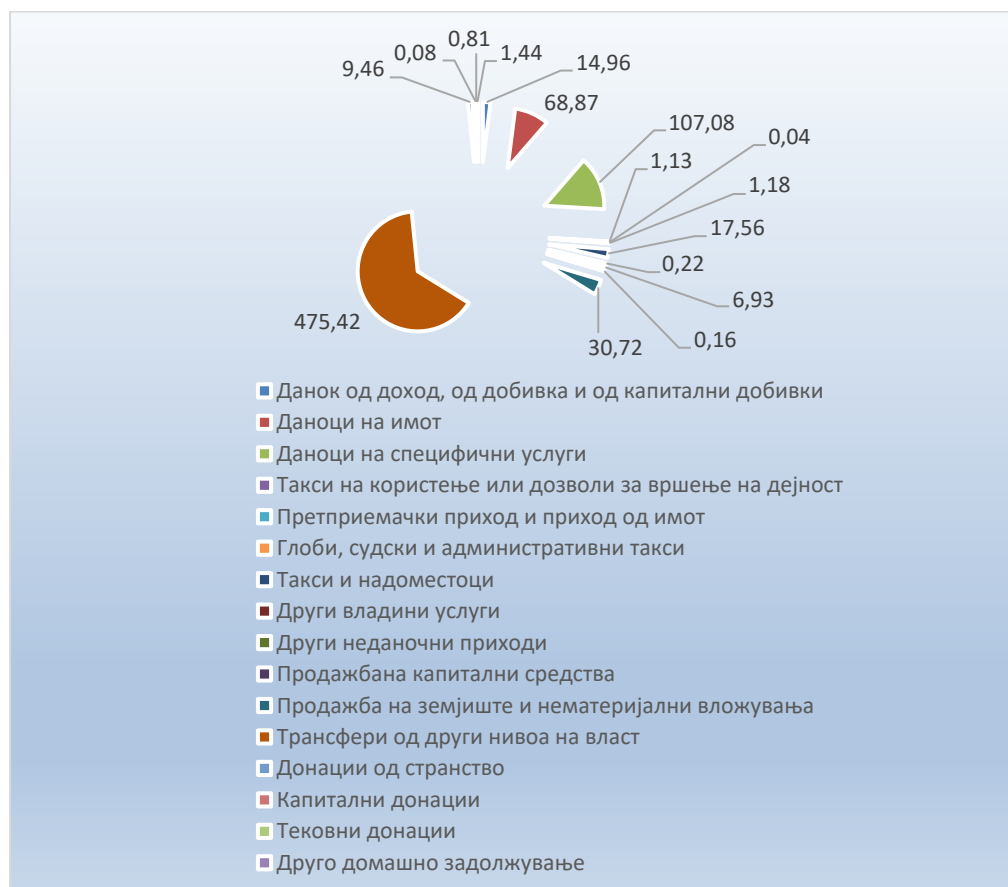
Со дотации од Буџетот на РСМ и од буџетите на фондовите се обезбедуваат дополнителни приходи во буџетот на општината за финансирање на нејзините надлежности определени со закон. Од Буџетот на РСМ и од буџетите на фондовите се распределуваат следниве видови на дотации: приходи од данок на додадена вредност; наменска дотација; капитална дотација; блок дотација и дотација за делегирана надлежност. Приходите од данокот на додадена вредност кои се обезбедуваат во висина од 6% од наплатениот данок на додадена вредност остварен во претходната фискална година се распоредуваат во три дела и тоа: основен дел кој изнесува 4,5% од наплатениот данок на додадена вредност остварен во претходната фискална година, дел за перформанси кој изнесува 0,75% од наплатениот данок на додадена вредност остварен во претходната фискална година и дел за вооедначување кој изнесува 0,75% од наплатениот данок на додадена вредност остварен во претходната фискална година. Распределбата на приходите од данок на додадена вредност се врши најмалку 50% според критериумот по жител и други критериуми утврдени со Уредбата за методологија за распределба на приходите од данок на додадена вредност што ја донесува Владата на РСМ.

Табела 5: Структура на одделните видови на приходи на општините, 2023 година

Приход	Структура/ учество
Трансфери од други нивоа на власт	64,59%
Даноци на специфични услуги	14,55%
Даноци на имот	9,36%
Продажба на земјиште и нематеријални вложувања	4,17%
Такси и надоместоци	2,39%
Данок од доход, од добивка и од капитални добивки	2,03%
Донации од странство	1,29%
Други неданочни приходи	0,94%
Друго домашно задолжување	0,20%
Глоби, судски и административни такси	0,16%
Такси на користење или дозволи за вршење на дејност	0,15%
Тековни донации	0,11%
Други владини услуги	0,03%
Продажба на капитални средства	0,02%
Капитални донации	0,01%
Претприемачки приход и приход од имот	0,01%
Вкупни приходи	100,00%

Извор: Министерство за финансии

Графикон 6: Приходи на општините, во милиони евра во 2023 година

Извор: Министерство за финансии

Во Табела бр.5 и во Графиконот бр. 6 се прикажани одделните видови на приходи на општините во 2023 година. Од Табелата бр.5 може да се заклучи дека во вкупните приходи најголемо учество од 64,59% односно околу 475 милиони евра имаат приходите од трансфери од други нивоа на власт односно пред се трансферите од буџетот, но и дотациите на општините од ДДВ приходите, дотации за културата, образованието, социјалната заштита, блок дотациите по одделни намени и за делегираните надлежности. Потоа следат приходите од даноците на специфични услуги односно комуналните даноци со учество од 14,55% во вкупните приходи односно околу 107 милиони евра, даноците на имот (кои сами ги прибираат општините) со учество од 9,36% односно околу 69 милиони евра и приходите од продажба на земјиште и нематеријални вложувања кои учествиваат со 4,17% односно 31 милиони евра, додека останатите приходи се со учество од 3% во вкупните приходи на општините.

Државен и јавен долг

Државниот долг е збир на финансиски обврски создадени со задолжување на Владата на РСМ, јавните установи основани од РСМ и општините во форма на заеми и хартии од вредност. Во државниот долг не е вклучен долгот на јавните претпријатија и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата, општините и на Народната банка на РСМ. Државниот долг е резултат на надворешното и внатрешното задолжување на централната Влада, Јавните Фондови и Општините. Нето-задолжувањето е разлика меѓу задолжувањето и отплатите во одреден период. Нето-задолжувањето ја покажува промената (зголемување или намалување) на долгот на државата во одреден период.

Државниот долг е зголемен речиси двојно во периодот 2016- 2023 година. Во 2023 година долгот изнесувал 7.256,2 милиони евра и истиот е зголемен за 3.404,7 милиони евра односно за 88,4%

во споредба со 2016 година кога изнесувал 3.851,5 милиони евра. Надворешниот државен долг е зголемен за 1.724.4 милиони евра односно за 70,5% во 2023 година (4.171 милиони евра) во однос на 2016 година (2.446,6 милиони евра). Надворешниот државен долг е во главно направен од страна на Централната влада (Владата на РСМ и јавните установи основани од Владата). Во 2016 година општините имале многу мало учество во надворешниот долг односно 4,6 милиони евра од вкупниот надворешен долг бил направен од страна на Централната влада, а во 2023 година целокупното надворешно задолжување е од страна на централната влада (Општините немале задолжувања), кај Јавните Фондови немало задолжување во вкупно разгледуваниот период 2016- 2023 година. Внатрешниот државен долг е зголемен за 1.680,2 милиони евра односно за 120% (3.085,1 милиони евра во 2023 година, во споредба со 2016 година кога изнесувал 1.404,9 милиони евра). Централната влада во 2023 година се задолжила 3.071,5 милиони евра што е за 120% повисоко задолжување во однос на 2016 година кога задолжувањето било 1.393,7 милиони евра. Кај општините задолжувањето во 2023 година изнесувало 122 милиони евра. Состојбата на државниот долг заклучно со 30 март 2024 година изнесува 7.544 милиони евра што претставува 50,4% од БДП.

Јавниот долг е најголемото должничко портфолио во државата и претставува збир на финансиски обврски создадени со задолжување на централната влада, општините и долгот на јавните претпријатија и трговските друштва во доминантна сопственост на државата или општините, односно се состои од државниот долг и долгот на јавните претпријатија и трговски друштва во доминантна сопственост на државата или општините. Јавниот долг во 2023 година изнесувал 8.476,8 милиони евра и е зголемен за 3.765,4 милиони евра односно за 80% во однос на 2016 година кога истиот изнесувал 4.711,4 милиони евра. Јавниот долг е резултат на надворешното и внатрешното задолжување. Надворешното задолжување во 2023 година изнесува 5.345,4 милиони евра и е зголемено за 1.059,4 милиони евра односно за 63% во однос на 2016 година кога изнесувало 3.286 милиони евра. Внатрешното задолжување во 2023 година изнесува 3.131,4 милиони евра и е зголемено за 1.706 милиони евра односно за 20% во однос на 2016 година кога изнесувало 1.425,4 милиони евра. Заклучно со 30.03.2024 година јавниот долг изнесува 8.769,9 милиони евра. Во првите три месеци од 2024 година издадени се државни хартии од вредност во износ од 219,2 милиони евра, а повлечени се средства во износ од 175,5 милион евра по основ на склучени кредитни аранжмани со странски кредитори. Намален е долгот по основ на извршена исплата на обврски по основ на главнина за надворешен долг во износ од 82,7 милиони евра.

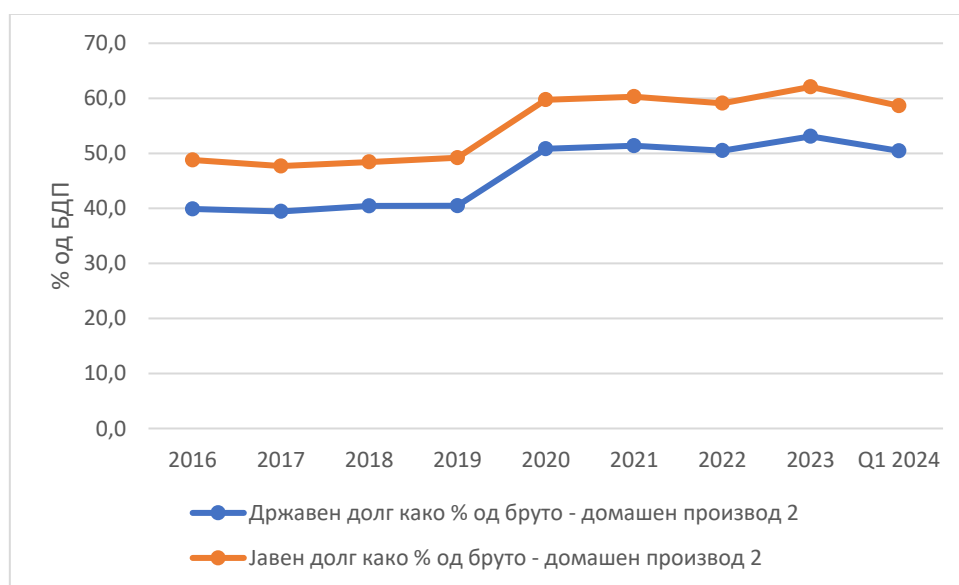
Графикон 7: Состојба на јавниот и државниот долг 2016- 31.03.04.2024 година, во милиони евра

Извор: Министерство за финансии

Јавниот долг како процент од бруто домашниот производ е најрелевантен податок за следење на реалното задолжување на државата во однос на новосоздадената вредност од економските активности. Јавниот долг како процент од БДП е зголемен за околу 10% во периодот 2016- 2023 година (во 2016 година изнесувал 48,8% и 58,4% во 2023 година). Јавниот долг заклучно со 31.03.2024 година изнесува 58,6% од БДП, односно порасна за 0,2% од БДП во првите три месеци од 2024 година. Со новиот Закон за буџети е воспоставено правило со кое јавниот долг не треба да надминува 60% од БДП, што е согласно и со Маастришките критериуми⁸, а токму од тие причина загрижува висината на јавниот долг кој е само за 1,4% помалку од законски предвидениот лимит.

Графикон 8: Државен и јавен долг како % од БДП, 2016- 31.03.2024 година

Извор: Министерство за финансии

ЗАКЛУЧОК

Согласно Фискалната стратегија на РСМ планирана е фискална консолидација преку поддршка на економијата со инвестиции во инфраструктурни проекти, редизајнирање на структурата на јавните финансии преку зголемено учество на капиталните расходи. Податоците покажуваат дека во текот на 2023 и заклучно со 2024 година заостана реализацијата на планираните инвестиции во инфраструктурата, што се гледа со ниската реализација на капиталните расходи кои во 2023 година учествуваа со 13,7% во вкупните расходи, наспроти тековните расходи кои учествуваа со 86,3%. Во првите четири месеци од 2024 година дополнително беше влошена структурата на расходите, односно капиталните расходи учествуваа со само 7,1% во вкупните расходи, а учеството на тековните расходи порасна на 92,9%. Учеството на капиталните расходи согласно Стратегијата требаше да биде над 5% во БДП на годишно ниво, но реалноста покажа дека нивното учество е значително пониско во однос на планираното, односно во 2023 година капиталните расходи учествувале со само 0,08% во БДП, а во првите четири месеци од 2024 година учествувале со 0,01%. Капиталните расходи се основен двигател на економскиот раст и развој а ниското ниво на истите укажува дека вкупно прибраните средства во државниот буџет се трошат на непродуктивни тековни трошоци.

Гледано од страна на буџетските приходи потребно е да се унапреди наплатата на приходите. Расходите во периодот 2008- 2024 година растат со позабрзано темпо во однос на растот на

⁸ The Maastricht Treaty, signed in February 1992

буџетските приходи што предизвикува зголемување на буџетскиот дефицит. Даночниот систем треба да го намали и административниот товар преку дигитализација на процесите.

Податоците укажуваат дека најголем дел од буџетот на единиците на локалната самоуправа односно 65% е трансфер на средства од буџетот на РСМ но и од други нивоа на власт, а многу помал дел од сопствените приходи на општините односно од прибраните локални даноци, такси и надоместоци и друго. Потребно е да продолжи фискалната децентрализација како еден од приоритетите кои произлегуваат од Пристапното партнерство на Република Северна Македонија со ЕУ, а се со цел зајакнување на капацитетите за финансирање и јакнење на капацитетите за финансиско управување на општините.

Управувањето со јавниот долг има за цел обезбедување на неопходните средства за финансирање на буџетскиот дефицит, за отплата на долгови од задолжувања од претходни години, како и средства за финансирање на планираните инвестиции. Преку управување со јавниот долг треба да се намалат ризиците од евентуалната неможност за редовно и навремено сервисирање на долгот. Неоправданото зголемување на долгот може да ја загрози стабилноста на економијата и економскиот раст на државата. Државниот долг на РСМ на 31.03.2024 година изнесува 7.543,9 милиони евра, односно 50,4% од БДП. Јавниот долг на 31.04.2024 година изнесува 8.769,9 милиони евра, што претставува 58,6% од БДП.

За да може македонската економија да забележи раст и развој потребно е во наредниот период да се посвети повеќе внимание на реализација на капиталните инвестиции кои ќе генерираат пораст на приходите, вработеноста, пораст на платата и подобрување на животниот стандард на населението. Буџетскиот дефицит е генериран речиси целосно од порастот на тековните трошења кои се непродуктивни и не создаваат нова вредност на македонското општество. Зголемениот дефицит води кон ново задолжување и пораст на државниот и јавниот долг кои се приближуваат кон пропишаните лимити и ја ограничуваат можноста за идни задолжувања за обезбедување на средства за инвестиции.

Користена литература

- [1] Агенда за развој 2030 на Организацијата на Обединетите Нации (ООН),
- [2] World Economic Outlook (април 2024), Меѓународен Монетарен Фонд,
- [3] Robert J. Barro and Xavier Sala-i-Martin, Economic growth. McGraw-Hill, 1995,
- [4] Hicks, J. (1969), A theory of economic history. Oxford: Clarendon Press,
- [5] www.ec.europa.eu
- [6] [North Macedonia - national debt in relation to gross domestic product \(GDP\) 2019-2029* / Statista](#)
- [7] Законот за буџетите на РСМ,
- [8] Фискална стратегија на РСМ за 2024- 2028 година,
- [9] Министерство за финансии на РСМ/ www.finance.gov.mk и
- [10] Државен завод за статистика на РСМ/ www.stat.gov.mk

